НЕЗАВИСНЕ ПРЕДИКАТСКЕ РЕЧЕНИЦЕ

► У следећем одломку из комедије *Лажа и паралажа* Јована Стерије Поповића разговарају отац и кћи: постављају једно другом питања, настоје да своје ставове изложе што убедљивије, изражавајући своја осећања.

Одломак увежбајте да читате по улогама. Обратите пажњу на дикцију. Читајте изражајно, водећи рачуна о **реченичној интонацији**, како би реплике које изговарате звучале природно и уверљиво.

ЈЕЛИЦА: Ах, татице, шкода, шкода што не знате немецки!

МАРКО: Моја ћерко, зато сам те и послао у Беч да ти научиш, кад ја нисам мого.

ЈЕЛИЦА: Ах, како је лепо, ја вам не могу доста исказати, верујте, не могу: како је била једна принцеса, ах сирота, како је за својим љубезним швермовала!

МАРКО: А шта је то швермовала?

ЈЕЛИЦА: Ах, швермовати је то што у Бечу кажу швермерај. Колико сам пута ја швермовала, не могу вам исказати, љубезни татице.

МАРКО: Али шта је то швермовати?

ЈЕЛИЦА: Та кажем вам, то је швермерај. Тако је Амалија швермовала за Мором, кад сам Шилера читала; о, тај вам пише! Кад би само њега читали, слатки татице, коса би вам расла: како је Карл Мор Амалију убио – то је било срце! Пак је баш својим дегном убио. Тако и ова сирота принцеса страдала је и швермовала, а није ни знала да је принцеса.

МАРКО: Кажи ти мени: зашто читаш те књиге?

ЈЕЛИЦА: О, татице, како не би кад по Бечу прве фрајле и највеће даме читају. Само узмите на ум кад се која разговара, одма ћете приметити чита ли или не; јер она која чита говори хохтајч.

МАРКО: Зато ти српски тако говориш.

ЈЕЛИЦА: О, молим вас, татице, у Бечу се ретко чује српски; све немецки и француски. То су вам језици! Кад говоре, мислите мед им тече из усти. Ја једнако жалим што ме нисте дали да и француски учим.

МАРКО: А с ким би овде говорила?

ЈЕЛИЦА: О, молим вас, татице, имала би ја доста хасне од тога. Какви романа они имаду! Ево и ова је с француског иберсецована, па да се сакрију сви немецки романи пред њом… Пак какве би јошт несрећне принцесе и хелдове нашла, како су се заљубили, како су страдали, како су се убијали – ах, и шта не би читала, кад би знала француски!

МАРКО: Шта би се помогла тиме?

ЈЕЛИЦА: О, татице, млого; јер говорити по моди, унтерхалтовати се с највећом господом, штеловати се и знати шта је бон-тон, то се све из романа учи.

МАРКО: Тако? А има ли у тим твојим руманима како се готови ручак, како треба бити добра газдарица и ред у кући држати?

дикција – начин изговарања речи, слогова и гласова у говору, рецитовању и певању; разговетан односно неразговетан изговор (добра дикција/лоша дикција)

шкода – штета

немецки – немачки

швермовати – уздисати, чезнути за ким

Шилер – познати немачки песник

дегно – достојанство, моралност, отменост

фрајла – неудата женска особа, госпођица

хохтајч (хохдојч): немачки књижевни језик

хасна – корист

иберсецован – преведен

хелд – јунак

унтерхалтовати се – забављати се

штеловати се – удешавати се

ЈЕЛИЦА: А, то је сасвим гемајн, то само просте жене раде.
МАРКО: Хм! А госпође?
ЈЕЛИЦА: У Бечу прве даме и отмјене фрајле не знају шта је посао, него спавају до девет сати; у полак десет донесе им штумадла фруштук; затим устану и даду се обући у неглиже. – О, татице, тај неглиже да видите! Тек у полак дванаест обуку се парадно, пак или с књигом седе код пенџера, гледајући како пролазе млади официри на коњма и пешице, или праве до два сата визите.
МАРКО: Зар не ручају?
ЈЕЛИЦА: Ручају, али нобл, у три сата, пак до пет. Потом устану с ручка, аусфарују, у полак осам иду у театер, после тога вечерају, или, ако је бал, иду на бал.
МАРКО: Ако то није лудо, онда не знам шта је.
ЈЕЛИЦА: Ју, татице, немојте тако говорити, јер ће вам се у Бечу смејати сви као највећем простаку. Како би то могло бити лудо што прве даме у Бечу раде? Камо среће да се и ми тако уредимо!
МАРКО: А зар би ти хтела тако живити?
ЈЕЛИЦА: Ја не знам која не би хтела. Ах, татице, по моди живити, нобл живити, то вам је Genuss.
МАРКО: Моја ћерко, ја видим да је теби Беч сасвим обрнуо мозак. Друго су прве госпође у Бечу, а друго си ти; зато баци те беспослице, па гледај те буди добра газдарица, и онога што те је испросио љуби као верна супруга.
ЈЕЛИЦА: Ах, татице, ви јошт не знате шта је љубов. Друго је просто и паорски љубити, а друго је љубити бечки и по књишки. Оно је љубов, љубезни татице, кад се који краљ у какву принцесу заљуби!
МАРКО: Јес чула ти, гиздушо, немој ти мени мозак завртати с тим твојим принцезама. Нисам ни ја никакав принц ни краљ, пак сам, фала богу, лепо с твојом матером живио. Зато баци те лакрдије, па гледај преслицу, ако мислиш да будеш честита и срећна.

гемајн – просто, обично, банално

штумадла – собарица
фруштук – доручак
неглиже – кућна хаљина
парадно – свечано
пенџер – прозор
визита – посета
нобл – отмено
аусфаровати – извести се
театер – позориште

Genuss – задовољство, уживање

паори – сељаци

гиздуша – каћиперка, кицошкиња, особа која много полаже на изглед

РАЗГОВОР О ТЕКСТУ

- Објасни у чему се састоји сукоб у овој драмској ситуацији из комедије *Лажа и паралажа*. Образложи ставове које заговарају ликови. Искажи своје мишљење о опречности њихових схватања љубави и среће. Опиши језик којим говори кћи. Потруди се да одгонетнеш значење речи које користи Јелица, а које њен отац не разуме.

УПОРЕДИ

1. Истражи у тексту какве реченице најчешће изговара отац, а какве његова кћи. Којим се интерпункцијским знацима најчешће завршавају очеве, а којим кћеркине реченице?
2. Запази какве се **говорне улоге** (**комуникативне функције**) могу изразити независним предикатским реченицама.

ОБРАТИ ПАЖЊУ!

1. У наведеној драмској ситуацији ликови разговарају тако што постављају питања, одговарају на њих, чуде се, негодују, исказују своје ставове… Лику оца, у највећој мери, припадају упитне и заповедне реченице, а лику његове кћери обавештајне (изјавне) и узвичне реченице.
2. У различитим говорним ситуацијама људи једни другима упућују питања, обавештења, заповести, молбе, дозволе, жеље и изражавају сопствена стања и осећања. Тако се, према томе шта изражавају, све независне предикатске реченице по **комуникативној функцији (говорној улози)** деле на: **обавештајне** (изјавне) реченице, **упитне** реченице, **заповедне** (императивне) реченице, **узвичне** реченице и **жељне** (оптативне) реченице.

а) Обавештајне (изјавне) реченице

– Ручају, али нобл, у три сата, пак до пет.
– Моја ћерко, ја видим да је теби Беч сасвим обрнуо мозак.

ДЕФИНИЦИЈА

Обавештајним (изјавним) реченицама изјављује се, односно исказује, одређено **обавештење**, као основна комуникативна функција. Интонација ових реченица на самом почетку је узлазна, док при крају прелази у силазну, те се оне завршавају тачком. Уколико је у њима исказано и посебно осећање, изговарају се узвичном интонацијом и завршавају се узвичником.

▶ Препиши из драмског текста обавештајну реченицу која се завршава тачком:

▶ Препиши обавештајну реченицу која се завршава узвичником:

б) Упитне реченице

– Како би то могло бити лудо што прве даме у Бечу раде?
– А зар би ти хтела тако живити?

ДЕФИНИЦИЈА

Упитне реченице имају комуникативну функцију **питања**. Њихова интонација је упитна, а на крају стоји знак питања. Када се питање комбинује са узвичном интонацијом, пишу се оба знака – упитник и узвичник.

▶ Препиши једну упитну реченицу из наведеног текста:

▶ Препиши реченицу која би поред знака питања могла да има и знак узвика:

ОБРАТИ ПАЖЊУ!

Постоје реченице које личе на упитне, али су заправо узвичне. То су **реторска питања**: она служе за то да говорник исказује сопствени став, а не да заиста поставља питања. Зато се обично каже да је у њима садржан одговор.

– Ко то не зна! (У значењу: *То свако зна*.)

По типу питања све се упитне реченице деле на **опште** и **посебне**.

Опште упитне реченице постављају питање о остварењу целе ситуације – да ли је она истинита или није. Основни тип одговора на такво питање јесте: *Да/Не*.

▶ Пронађи такву упитну реченицу у тексту и препиши је:

Посебном упитном реченицом тражи се информација о само једном делу одређене ситуације. Обично почињу упитним заменицама и прилозима – *ко, шта, који, какав, колики, чији; где, куда, камо, одакле, докле, кад, откад, како, колико.*

▶ Препиши из текста реченицу која представља пример за посебну упитну реченицу:

в) Узвичне реченице

– Какви романа они имаду!
– То су вам језици!

ДЕФИНИЦИЈА

Узвичним (ускличним) реченицама испољава се **експресивни (емоционални) став** према ономе што се изражава реченицом. Њима се може исказати усхићеност, задивљеност, згражање, зачуђеност… Препознатљиве су по упитним заменицама и прилозима (*што, како, колико*), по упитно-узвичној речци ***ли*** и узвичној речци ***ала***. Интонација ових реченица је узвична и на крају стоји узвичник.

▶ Препиши једну узвичну реченицу:

Провери да ли би на њеном почетку могла да стоји узвична речца ***ала***, напиши је и објасни разлику.

г) Заповедне (императивне) реченице

– Ју, татице, немојте тако говорити!
– Баци те беспослице!

ДЕФИНИЦИЈА

Заповедним (императивним) реченицама – у виду молбе, захтева, заповести, забране, савета, дозволе – подстиче се или забрањује ситуација исказана реченицом. Одликује их употреба императива (заповедног начина) и специфичне интонације, која се некада може завршити узвичником, а некада тачком.

Одвраћање од неке радње може се исказати императивом у одричном облику, конструкцијом *нека + одрични презент*, или *немој + инфинитив/да + презент*: – *Нека тата не долази! – Немој тако говорити! – Немој тако да говориш.*

▶ Препиши из текста реченицу са заповедном комуникативном функцијом:

д) Жељне (оптативне) реченице

– Жив ми био, синко! – Нека живи наш народ! – Да живи свет игре! – Добро дошли! – Нека бољи победи!

ДЕФИНИЦИЈА

Жељне (оптативне) реченице имају у комуникацији функцију изражавања **жеље** да се оствари оно што је њима исказано. Препознају се по томе што је у њима глагол у облику крњег перфекта (перфекта без помоћног глагола) или конструкција:

нека + презент, односно *да* + презент.

Имају узвичну интонацију и завршавају се узвичником.

▶ Протумачи о каквим је жељама реч у следећим народним благословима:

– Здраво био, а младости се наносио! – Куд ходио, срећан био!
– Све ти се по добру познавало! – Срећан ти пут и од њега се похвалио!

Независне предикатске реченице могу да стоје самостално јер саме имају одређене говорне улоге.

ОБРАТИ ПАЖЊУ... на **правопис**

Вероватно понекад имаш недоумицу у вези с писањем **упитника** и **узвичника**. Да ли можемо да их бескрајно умножавамо (као у примерима: *Он?????* или: *Доста!!!*)? Који има предност када их пишемо заједно?

По правилу, није добро гомилати интерпункцијске знаке: довољно је да их напишемо једном (*Он? – Доста!*).

Прочитај правило о писању упитника и узвичника заједно:

Узвичник и упитник заједно пишу се иза упитно-узвичних реченица и исказа када се њима пита о нечему што изазива чуђење, неверицу, неслагање, запрепашћење и сл. :

И стварно мислиш да се упустиш у такву ствар?! – Није ваљда баш то рекао?! – Ах, зар вам није доста драма?! – Пустио ме на пола дана у Лувр. Шта да ти кажем о њему?! – Да се одселимо?! Како?! Где?! – Толико?!

Напомена: Редослед ова два знака у овој служби је слободан.

(Из *Правописа српског језика*)

ТЕМЕ ЗА РАЗГОВОР, ИСТРАЖИВАЊЕ, ПИСАЊЕ

Напиши један **дијалошки текст** у ком ћеш употребити све врсте независних предикатских реченица. Потруди се да представиш све комуникативне функције ових реченица и њихова обележја. Изабери два лика и једну ситуацију коју добро познајеш. Разговор у школи, пре или после часа контролног, на пример, или за време великог одмора у школском дворишту, на спортском терену – може ти добро послужити за ову вежбу. Можеш представити и неки разговор у кући, са једним чланом породице.

ВЕЖБЕ

1. Напиши којој врсти припадају наведене независне предикатске реченице.

Независне предикатске реченице	**Врста**
А с ким би овде говорила?	
Ах, ви не знате шта је љубав!	
Како је то дивно!	
Покажи ми те своје романе.	
Жива била и велика ми порасла!	

2. Напиши којој врсти припадају наведене независне предикатске реченице.

Независне предикатске реченице	**Врста**
Какав радостан дан!	
Срећа те пратила!	
Немој да закасниш!	
Отвори ми врата!	
Мама је стигла!	

Кључне речи

независна предикатска реченица, говорна улога (комуникативна функција), обавештајна, упитна, узвична, заповедна и жељна реченица, реченична интонација (мелодија), интерпункција

ВЕЖБЕ

3. Поред наведених упитних реченица напиши да ли су **опште** или **посебне**.

Упитне реченице	**Врста**
Долазиш ли данас код нас?	
Зар не долазиш данас?	
Да ли данас долазиш?	
Када долазиш?	
Како долазиш до нас?	

4. Заокружи слова испред узвичних реченица.

а) Почела је представа! б) Како глуме!
в) Искључи мобилни! г) Ала је лепо!

5. Заокружи слова испред обавештајних реченица.

а) Долази разредна! б) Додај ми сунђер!
в) Немој да трчиш! г) Ми је веома поштујемо!

6. Заокружи слова испред упитних реченица.

а) Шта ми о томе знамо! б) Где све нисмо били!
в) Где су ми књиге? г) Идете ли с нама на излет?

ДА ПОНОВИМО

ВРСТЕ	**ГОВОРНЕ УЛОГЕ**	**ПРИМЕРИ**
ОБАВЕШТАЈНЕ	обавештење	Отац саветује своју кћер. Кћи се противи!
УПИТНЕ	питање	А зар би ти хтела тако да живиш? Имаш ли времена?
УЗВИЧНЕ	емоционални став (осећања, стања, расположења)	Какве романе они имају! То су вам језици!
ЗАПОВЕДНЕ	заповест молба/забрана/ савет/дозвола	Молим те, прочитај ми то. Ју, татице, немојте тако говорити! Баци те беспослице!
ЖЕЉНЕ	жеља	Добро дошао! Жива била!